

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора наук із соціальних комунікацій, професора

Добровольської Вікторії Василівни

на дисертацію Юдова Андрія Миколайовича

«Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів і зумовлена стрімкими процесами цифровізації суспільства, які суттєво трансформують діяльність бібліотек, форми надання інформаційних послуг та моделі взаємодії з користувачами. У сучасних умовах цифрові бібліотеки стають важливими складниками інформаційної інфраструктури, забезпечуючи доступ до знань, культурної спадщини та наукових ресурсів незалежно від територіальних і часових обмежень. Водночас розвиток цифрових сервісів актуалізує необхідність наукового осмислення нових підходів до організації бібліотечного обслуговування, визначення його концептуальних засад, функціональних можливостей та перспектив подальшого розвитку.

Особливої актуальності порушена проблема набуває в умовах цифрової трансформації українського суспільства, розвитку електронного урядування, розширення дистанційних форм комунікації та зростання потреб користувачів у швидкому й зручному доступі до інформації. Важливого значення вона набуває також у контексті діяльності бібліотек в умовах воєнного стану, коли цифрові ресурси та віддалені сервіси часто стають основним каналом доступу до інформаційних, освітніх і культурних послуг.

Актуальність дисертаційного дослідження посилюється необхідністю узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду функціонування сервісів

цифрових бібліотек, виявлення сучасних тенденцій їх розвитку та обґрунтування перспективних напрямів удосконалення системи обслуговування користувачів в умовах цифровізації. З огляду на це тема дисертації є своєчасною, суспільно значущою та має важливе теоретичне і практичне значення для розвитку бібліотечно-інформаційної сфери

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до напрямів наукової діяльності Київського національного університету культури і мистецтв та безпосередньо пов'язане з реалізацією цільових комплексних програм науково-дослідних робіт університету: «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231). Крім того, тема дисертації відповідає плану наукової та навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв.

Обрана тематика дослідження відповідає актуальним напрямам розвитку бібліотекознавства та інформаційної діяльності й спрямована на розв'язання проблем, пов'язаних із цифровою трансформацією бібліотек, розвитком цифрових бібліотек і вдосконаленням системи обслуговування користувачів.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків та результатів представленої дисертації досягається завдяки належному теоретико-методологічному підґрунтю дослідження, використанню комплексу взаємодоповнювальних загальнонаукових і спеціальних методів, їх відповідності меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. Обґрунтованість отриманих висновків забезпечується опрацюванням значного масиву наукових джерел, нормативно-правових документів, матеріалів діяльності міжнародних і вітчизняних цифрових бібліотек, а також сучасних

наукових праць з питань цифрової трансформації бібліотечної сфери та організації бібліотечного обслуговування користувачів.

Достовірність наукових положень підтверджується коректним застосуванням системного, модельного, статистичного, логічного, структурного, порівняльного та інших методів дослідження, що дало змогу комплексно розглянути сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів, виявити особливості їх функціонування та окреслити перспективи подальшого розвитку. Важливим чинником достовірності висновків є також використання широкої емпіричної бази, сформованої на матеріалах міжнародних проєктів цифрових бібліотек, українських цифрових бібліотек та практик використання соціальних медіа в бібліотечній діяльності.

Аргументованість висновків забезпечується послідовністю викладу матеріалу, взаємозв'язком між поставленими завданнями та одержаними результатами, а також їх належним узагальненням у висновках до розділів і загальних висновках дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достатньо обґрунтованими, логічно впливають із проведеного дослідження та узгоджуються з його метою і завданнями.

Наукова новизна отриманих результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному розв'язанні актуального наукового завдання, пов'язаного з обґрунтуванням теоретико-методичних і організаційних засад упровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів. Отримані результати поглиблюють наукові уявлення про функціонування цифрових бібліотек у сучасному інформаційному середовищі та розвиток їх сервісного складника.

До вагомих результатів, що визначають наукову новизну дослідження, належить обґрунтування необхідності широкого впровадження сервісів цифрових бібліотек у практику діяльності українських бібліотек як важливого чинника підвищення ефективності обслуговування користувачів. Науковий

інтерес становить запропонований здобувачем підхід до розгляду цифровізації як інструменту розвитку бібліотечних сервісів та модернізації системи бібліотечного обслуговування.

До науково значущого складника роботи слід віднести уточнення та розвиток понятійно-категоріального апарату предметної галузі. Зокрема, автором запропоновано визначення понять «сервіси цифрової бібліотеки» та «користувач сервісів цифрової бібліотеки», а також удосконалено трактування поняття «цифрова бібліотека». Автором розширено термінологічне поле досліджень цифрових бібліотек та бібліотечного сервісу в умовах цифрової трансформації.

Науковою новизною характеризуються також результати, пов'язані з визначенням основних елементів сучасної системи обслуговування користувачів та обґрунтуванням взаємозв'язків між ними. Важливим здобутком дослідження є розроблення моделі сервісу цифрової бібліотеки, яка відображає функціональні зв'язки між цифровими ресурсами, сервісами та суб'єктами цифрового бібліотечного середовища.

Подальшого розвитку набули положення щодо реалізації міжнародних проєктів цифрових бібліотек, використання соціальних медіа як ефективного інструментарію сервісів цифрових бібліотек, а також перспектив розвитку цифрових бібліотек України в напрямі персоналізації ресурсів і послуг. Наукову цінність мають висновки автора щодо доцільності активнішого впровадження технологій штучного інтелекту для вдосконалення пошукових механізмів, аналізу даних та підвищення ефективності бібліотечного обслуговування.

Отже, сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та узагальнення містять елементи наукової новизни, мають теоретичне значення та роблять внесок у розвиток бібліотекознавства й інформаційної діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в можливості використання його теоретичних положень, висновків і рекомендацій для вдосконалення системи обслуговування користувачів у бібліотеках різних типів, розвитку сервісів цифрових бібліотек та підвищення ефективності бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах цифрової трансформації. Практична цінність результатів підтверджується також можливістю їх використання як науково-методичної основи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивної електронної комунікації у діяльність бібліотек.

Запропоновані здобувачем підходи до впровадження сервісів цифрових бібліотек, визначення їх функціональних можливостей, а також розроблені моделі бібліотечного сервісу та сервісу цифрової бібліотеки можуть бути використані в практичній діяльності бібліотечних установ під час модернізації процесів обслуговування користувачів, розроблення нових цифрових послуг і вдосконалення механізмів дистанційної взаємодії з користувачами.

Практичну цінність мають також підсумки аналізу міжнародного досвіду функціонування цифрових бібліотек, узагальнення українських практик цифровізації бібліотечної сфери, а також запропоновані рекомендації щодо використання соціальних медіа, автоматизації бібліотечних процесів, упровадження технологій штучного інтелекту та розвитку цифрової компетентності бібліотечних фахівців. Отримані результати доцільно використовувати під час підготовки стратегій цифрового розвитку бібліотек, розроблення нормативно-методичних документів, програм підвищення кваліфікації працівників бібліотечної сфери та навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Отже, результати дисертаційного дослідження мають належний рівень практичної значущості та можуть бути впроваджені як у діяльність бібліотечно-

інформаційних установ, так і в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців інформаційної галузі.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам.

За змістом дисертаційна робота повністю відповідає вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням та свідчить про належний рівень фахової підготовки здобувача.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові збіги, можна зробити висновок, що дисертація є результатом самостійного наукового пошуку та не містить ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації. Використані положення, ідеї та результати інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг роботи становить 194 сторінки, основного тексту – 143 сторінки. Список використаних джерел налічує 242 найменування.

У вступі (с. 21–26) обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження та публікацій.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів» (с. 27–69) здійснено комплексне теоретико-методологічне обгрунтування дослідження. Здобувачем переконливо обгрунтовано стан наукової розробленості проблеми сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів, систематизовано праці українських і зарубіжних науковців, присвячені питанням цифрових

бібліотек, електронних ресурсів та інформаційного обслуговування. У результаті аналізу праць українських і зарубіжних дослідників здобувач визначає сучасний стан наукової розробленості проблеми та окреслює питання, що потребують подальшого вивчення.

Значне місце у структурі першого розділу відведено аналізу нормативно-правового забезпечення цифровізації бібліотек. Здобувачем розглянуто законодавчі та нормативні акти, що регламентують процеси цифровізації бібліотечної сфери, створення електронних ресурсів, організацію віддаленого доступу до інформації та надання цифрових послуг користувачам (с. 46–54). Проведений аналіз дозволив обґрунтувати роль нормативно-правової бази у формуванні сучасного цифрового бібліотечного середовища та розвитку сервісної діяльності бібліотек.

Особливої уваги заслуговує підрозділ, присвячений понятійному апарату та методам дослідження. До вагомих результатів належить уточнення змісту ключових понять дослідження, зокрема «цифрова бібліотека», «сервіси цифрової бібліотеки», «користувач сервісів цифрової бібліотеки», а також формування теоретичного підґрунтя для подальшого аналізу сервісів цифрових бібліотек як складника системи обслуговування користувачів. Схвальної оцінки заслуговує прагнення здобувача систематизувати понятійно-категоріальний апарат дослідження та обґрунтувати використання комплексу взаємодоповнювальних методів наукового пізнання.

У другому розділі «Особливості функціонування сервісів цифрових бібліотек» (с. 70–109) обґрунтовано показано сучасні практики організації сервісної діяльності цифрових бібліотек у міжнародному та вітчизняному інформаційному просторі. Проведений аналіз міжнародних проєктів цифрових бібліотек дозволив виявити характерні тенденції розвитку сервісів цифрових бібліотек, серед яких забезпечення відкритого доступу до інформаційних

ресурсів, інтеграція різномірних цифрових колекцій, розвиток інструментів пошуку та навігації, а також орієнтація на потреби різних категорій користувачів.

Наукову цінність становить аналіз сервісів українських цифрових бібліотек. Здобувачем охарактеризовано особливості їх функціонування, контентне наповнення, пошукові можливості та спектр сервісів, доступних користувачам (с. 86–99). Проведене дослідження дало змогу виявити специфіку розвитку вітчизняних цифрових бібліотек, визначити їх сильні сторони та окреслити перспективи подальшого вдосконалення сервісного обслуговування в умовах цифрової трансформації суспільства.

Окремий підрозділ присвячено використанню соціальних медіа у діяльності цифрових бібліотек, де проаналізовано їхні комунікаційні можливості (с. 100–106). Автор переконливо доводить, що соціальні мережі та інші цифрові комунікаційні платформи сьогодні є важливим засобом взаємодії бібліотек із користувачами, популяризації цифрових ресурсів, підтримки зворотного зв'язку та розширення можливостей дистанційного обслуговування. Отримані узагальнення суттєво доповнюють сучасні уявлення про комунікаційну складову сервісної діяльності цифрових бібліотек.

У третьому розділі «Перспективні тенденції обслуговування користувачів в умовах цифровізації» (с. 110–155) здійснено узагальнення наслідків дослідження та аргументовано доведено перспективні напрями розвитку системи обслуговування користувачів у сучасному цифровому середовищі. Важливим підсумком розділу є застосування системного підходу до аналізу обслуговування користувачів, що дозволило розглядати цифрову бібліотеку як цілісну систему взаємопов'язаних ресурсів, сервісів, користувачів, бібліотечних працівників і технологічної інфраструктури.

Особливої уваги заслуговують розроблені здобувачем моделі бібліотечного сервісу та сервісу цифрової бібліотеки (с. 113, 116–118), які відображають взаємозв'язки між основними складниками цифрового

бібліотечного середовища та дають змогу розглядати обслуговування користувачів як цілісну систему. Запропоновані моделі поглиблюють теоретичні уявлення про функціонування цифрових бібліотек, уточнюють місце сервісів цифрових бібліотек у системі бібліотечного обслуговування та можуть бути використані для вдосконалення організації бібліотечної діяльності. Практичну спрямованість дослідження посилюють висновки автора щодо автоматизації процесів обслуговування користувачів, упровадження технологій штучного інтелекту, чатботів, CRM-систем і платформ самообслуговування як перспективних інструментів підвищення ефективності бібліотечного сервісу (с. 118–121).

В роботі проаналізовано трансформації традиційних бібліотечних сервісів під впливом цифрових технологій (с. 122–139). Здобувачем простежено еволюцію бібліотечного обслуговування від традиційних форм до комплексної системи цифрових сервісів, визначено роль електронних ресурсів, цифрових колекцій, віддалених сервісів та електронних комунікацій у задоволенні інформаційних потреб користувачів. Вагомим складником дослідження є здійснена автором систематизація базових сервісів цифрових бібліотек та обґрунтування їх значення для забезпечення доступності інформації в умовах цифровізації.

Окремої уваги заслуговує підрозділ, присвячений цифровій компетентності бібліотекарів як основі дистанційного обслуговування користувачів (с. 140–152). У ньому обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем цифрової компетентності бібліотечних фахівців та ефективністю функціонування цифрових сервісів, а також розкрито сучасні вимоги до професійної підготовки працівників бібліотечної сфери. Переконливою є позиція автора щодо необхідності безперервного розвитку цифрових навичок персоналу як важливої передумови якісного впровадження інноваційних сервісів і забезпечення ефективної взаємодії з користувачами в цифровому середовищі.

У висновках (с. 156–163) узагальнено підсумки проведеного дослідження та послідовно відображено розв'язання поставлених завдань. Важливими складником роботи стали уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, обґрунтування системного підходу до організації сервісів цифрових бібліотек, визначення особливостей їх функціонування у сучасному інформаційному середовищі, а також окреслення перспективних напрямів розвитку бібліотечного обслуговування в умовах цифровізації.

Загалом зміст дисертації характеризується цілісністю, внутрішньою логікою побудови та належним рівнем теоретичного узагальнення. Кожний розділ послідовно розкриває окремий аспект досліджуваної проблематики та сприяє досягненню поставленої мети, а отримані результати у своїй сукупності формують завершене наукове дослідження, присвячене сервісам цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів.

Основні положення дисертації достатньою мірою апробовано. Результати дослідження відображено у 12 одноосібних наукових публікаціях, серед яких 3 статті у фахових виданнях України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та 9 публікацій апробаційного характеру. Апробація результатів дослідження є достатньою та відповідає встановленим вимогам.

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності

Досягнуті здобувачем результати дослідження є належним чином обґрунтованими, достовірними та логічно вивіреними, що забезпечується використанням комплексу взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, адекватних поставленій меті та завданням. Наукові положення дисертації спираються на ґрунтовний аналіз наукових джерел, нормативно-правової бази, міжнародного та вітчизняного досвіду функціонування цифрових бібліотек, а також на систематизацію й узагальнення отриманих висновків.

Здобувач продемонстрував належний рівень опанування методології наукового дослідження, що виявилось у вмінні коректно визначити об'єкт, предмет, мету та завдання роботи, сформувати відповідний методологічний інструментарій і забезпечити його послідовне застосування на всіх етапах дослідження. Про високий рівень методологічної культури свідчить використання системного підходу до аналізу сервісів цифрових бібліотек, поєднання теоретичного узагальнення з аналізом практик функціонування цифрових бібліотек, а також розроблення моделей бібліотечного сервісу та сервісу цифрової бібліотеки.

Використана методологія дала змогу комплексно дослідити особливості функціонування сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів, виявити сучасні тенденції їх розвитку та сформулювати обґрунтовані висновки й рекомендації. Це дає підстави стверджувати, що здобувач успішно опанував методологію наукової діяльності та продемонстрував здатність самостійно розв'язувати актуальні наукові завдання у сфері бібліотекознавства та інформаційної діяльності.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності

Під час рецензування дисертаційної роботи порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що дослідження є результатом самостійної наукової роботи здобувача. Усі використані наукові положення, ідеї, концепції та висновки досліджень інших авторів належним чином атрибутовані та супроводжуються відповідними посиланнями на джерела.

У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності. Наукові результати, висновки та узагальнення, представлені у роботі, є авторськими та відповідають заявленому особистому внеску здобувача.

Дисертаційна робота виконана відповідно до загальноприйнятих етичних норм проведення наукових досліджень і відповідає вимогам академічної доброчесності, встановленим чинним законодавством України та внутрішніми нормативними документами закладів вищої освіти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. У роботі значну увагу приділено аналізу міжнародного досвіду функціонування цифрових бібліотек. Водночас, на нашу думку, більшої аналітичної глибини дослідженню надало б ширше порівняння українських практик із сучасними європейськими моделями цифрового бібліотечного обслуговування, що дозволило б чіткіше окреслити можливості адаптації кращих зарубіжних практик до вітчизняних умов.

2. У дослідженні ґрунтовно окреслено перспективи використання технологій штучного інтелекту, чатботів та персоналізованих сервісів у діяльності бібліотек. Разом із тим, більшої практичної спрямованості роботі надало б доповнення аналізом організаційних, кадрових, технологічних та ресурсних передумов упровадження зазначених інновацій у діяльність українських бібліотек.

3. У дисертації Ви визначаєте перспективні напрями розвитку сервісів цифрових бібліотек. Яке місце, на Вашу думку, повинні посідати аудіокнижки та інші аудіальні інформаційні ресурси в системі цифрового бібліотечного обслуговування, зокрема з огляду на забезпечення інклюзивності, доступності інформації та розширення читацької аудиторії?

Висловлені зауваження та побажання мають рекомендаційний і дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують наукової новизни, теоретичного значення та практичної цінності одержаних результатів.

Висновок

Дисертаційна робота Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методологічному рівні.

За актуальністю теми, рівнем обґрунтованості наукових положень, достовірністю та новизною отриманих результатів, їх теоретичним і практичним значенням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Здобувач Юдов Андрій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,

професор, завідувач кафедри артменеджменту

та інформаційних технологій

Національної академії

керівних кадрів культури і мистецтв

О. П. Пилипко

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА